

**UNIVERSITY
OF TURKU**

This is a self-archived – parallel-published version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details. When using please cite the original.

AUTHOR Holkeri Emma

TITLE Tilannetorjunnan soveltaminen seksuaalirikoksiin
johtaa uhrien syylistämiseen

YEAR 2022

VERSION Publisher's PDF

CITATION Holkeri Emma: Tilannetorjunnan soveltaminen
seksuaalirikoksiin johtaa uhrien syylistämiseen, Haaste
4/2022

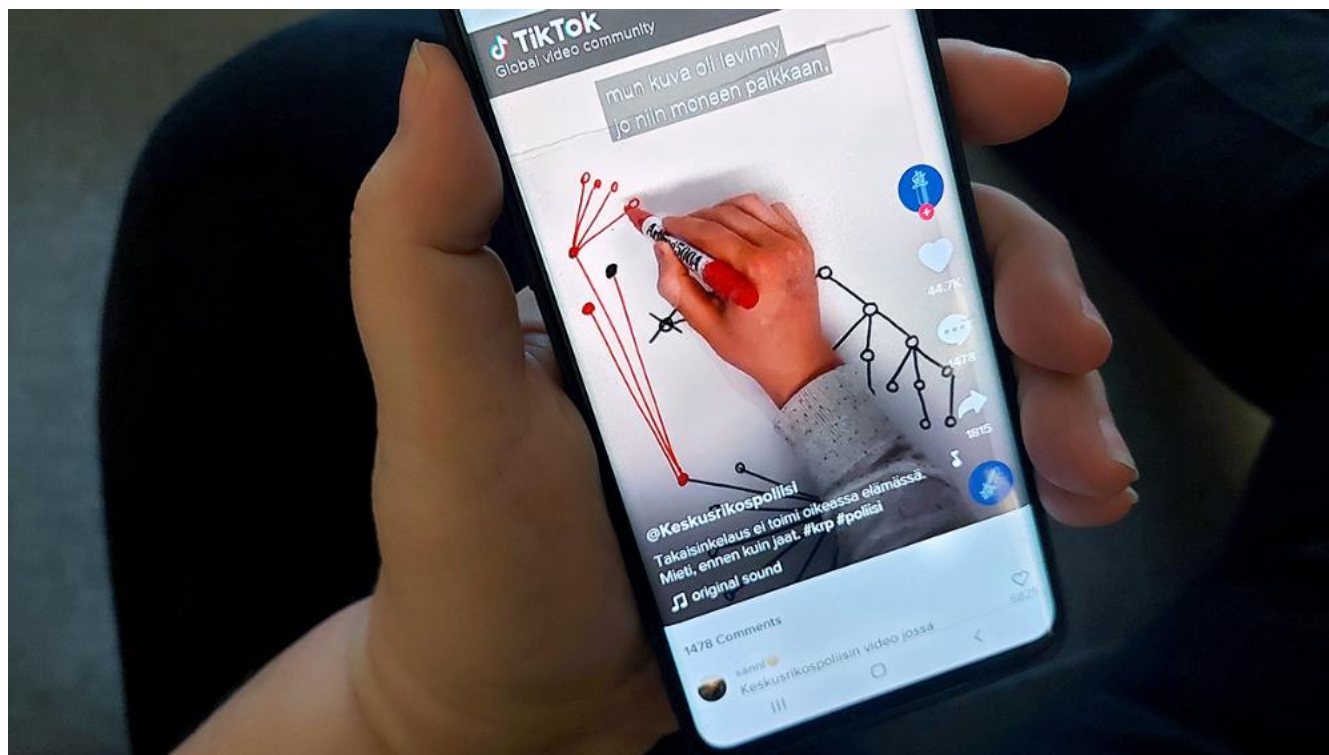
HAASTE

Haaste-lehti käsittelee rikoksentorjuntaa ja kriminaalipolitiikkaa

[Rikoksentorjunta](#) / [fi](#) / [Haaste-lehti](#) / Artikkelell

Tilannetorjunnan soveltaminen seksuaalirikoksiin johtaa uhrien syyllistämiseen

24.11.2022 10:36

Tilannetorjunnan soveltamista seksuaalirikoksiin on kritisoitu jo pitkään uhrien syyllistämisestä. Tuoreet seksuaalirikoslainsäädännön muutokset vaativat tuekseen seksuaalirikosten tilannetorjunnan kritiikkiä ja suostumusajattelua kriminologian perusmateriaaleihin. Havainnollistan asiaa käsittelemällä uhria syyllistäviä esimerkkejä poliisin some-viestinnästä ja kriminologian oppikirjoista.

Marraskuussa 2020 Keskusrikospoliisi (KRP) julkaisi TikTok-videon tilanteesta, jossa nuori on ottanut itsestään alastonkuvan ja jakanut sen. Kuvan vastaanottaja on lähettänyt kuvan eteenpäin, nämä eteenpäin ja niin edelleen. Videon kertojaääni toteaa: "No mitä tästä opin, niin ei ois pitäny lähettää sitä kuvaa alun perinkään yhtään kenellekään. Ja vielä parempi ois ollu, jos en ois ees ottanut sitä kuvaa." Kuvauksessa lukee "Takaisinkelaus ei toimi oikeassa elämässä. Mieti ennen kuin jaat."

Videota kritisoitiin laajasti. Esimerkiksi Naisasialiitto Unioni ry julkaisi **Elina Nikulaisen** blogitekstin, jossa argumentoitiin, ettei ongelmana ole suostumuksellinen alastonkuvan ottaminen tai lähettäminen vaan se, että kuvaa jaetaan eteenpäin ilman kuvassa olevan suostumusta. KRP:n videossa kuvan jakaminen näyttäyty tavallisena rationaalisen tekijän toimena, jota ei ole tarpeen kritisoida. Tarjottu ratkaisu keskittyy uhrin toiminnan muuttamiseen: älä jaa tai ota kuvia itsestäsi. Myös TikTokin käyttäjät kritisoivat poliisia uhrien syyllistämisestä.

KRP ei kritiikistä huolimatta poistanut videota, vaan julkaisi selvennysvideon, joka sisältää saman uhria syyllistävän viestin sekä maininnan, että jakamisella saattaa olla seurauksia kuvan jakaneelle henkilölle. Toukokuussa 2022 Suomen poliisi julkaisi samanhenkisen Instagram-videon, joka liittyy Amber Alert European

kampanjaan. Kuvatekstissä todetaan: "Et voi luottaa kehenkään alastonkuviesi kanssa. Et edes omiin vanhempiisi. Mieti ennen kuin jaat."

Tilannetorjunta jättää rikoksenteikijän rauhaan

Esimerkit poliisin some-viestinnästä heijastavat tilannetorjunnan logiikkaa. Suomessa rikoksentorjunta nojaa moniin valtavirtakriminologian teorioihin. Yksi näistä on mm. **Ronald Clarken** kehittämä tilannetorjunta, joka näkee rikollisuuden syynä tilaisuuden olemassaolon. Rikoksenteikijä oletetaan rationaaliseksi rikoshyötyjen ja haittojen punnitsijaksi, jonka asenteisiin ei tyypillisesti pyritä vaikuttamaan. Ajatuksena on, että lähes kuka tahansa tekisi rikoksen hyvän tilaisuuden tullen (ks. esim. Laine 2014, 216). Rikollisuutta torjutaan vähentämällä rikostilaisuuksia, esimerkiksi vaikeuttamalla kohdetta ja lisäämällä valvontaa. Taustalla vaikuttaa mm. **Marcus Felsonin** rutiiniaktiiviteettiteoria, jonka mukaan rikoksen tapahtumiseen tarvitaan motivoitunut tekijä, sopiva kohde tai uhri ja valvonnan puute.

Tilannetorjunnan soveltamista seksuaalirikoksiin on kritisoitu pitkään

Jos rikostilaisuuksia vähennetään muokkaamalla uhrin toimintaa, johtaa se uhrien vastuuttamiseen, etenkin kun teoriapohja olettaa rikoksenteon olevan rationaalista. Tämä on seksuaalirikosten uhreille traumatisoivaa, ja vahvistaa tekijöitä suojelevaa hiljaisuuden kulttuuria. Argumentit eivät ole uusia. Esimerkiksi vuonna 2005, lausuntotivistelmässä Kansallisesta ohjelmasta väkivallan vähentämiseksi, Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry, Naisten Linja Suomessa ry, Amnesty Internationalin Suomen osasto ja monet muut toteavat uhrin toimintaan keskittyvien neuvojen syyllistävän uhreja, ja Nuorisotutkimusseura ry ja Naisjärjestöjen keskusliitto toteavat nimenomaisesti, ettei tilannetorjunta sovellu seksuaaliseen väkivaltaan (OM 2005, 75–77). Kriminologian perusteita opettaessani, olen huomannut, ettei kritiikkiä ole helposti saatavilla kriminologian perusmateriaaleissa tilannetorjunnasta.

Tilannetorjunta rikoksentorjuntaneuvoston verkkosivuilla

Rikoksentorjuntaneuvoston verkkosivuilla esitellään tilannetorjuntaa yhtenä rikoksentorjunnan teoriana. Osiossa ei käsitellä tilannetorjunnan soveltamista seksuaaliseen väkivaltaan. Lopun lukemistoon on kuitenkin lisätty **Jukka-Pekka Takalan** *Haaste*-lehdessä 4/2010 julkaistu kolumni "Tilaisuus tekee varkaan mutta myös pahoinpitelijän ja raiskaajan", jossa tätä puolletaan. Takala oli tuolloin rikoksentorjuntaneuvoston pääsihteeri. Käsiteltyään tilannetorjunnan soveltumista mm. omaisuusrikoksiin, Takala mainitsee seksuaalisen väkivallan olevan 'hankalampi asia', mutta toteaa samantapaisten periaatteiden pätevän. Tekstissä käydään läpi tutkimusesimerkkejä, joiden perusteella mm. sukulaistensa lähellä asuvan naisen riski joutua lähisuuhdeväkivallan kohteeksi olisi alhaisempi kuin kauempana asuvan, ja hyvä riskitilanteiden tunnistamiskyky (jota päihtymyksen todetaan heikentävän) olisi yhteydessä naisen matalampaan riskiin joutua seksuaalirikoksen kohteeksi.

Tekstissä tunnustetaan uhrin syyllistämisen ongelma, mutta se väistetään: "Teema on herkkä, koska tätä pohtivaa syytetään helposti uhrin syyllistämisestä." (2010, 37). Vaikka yksittäinen artikkeliviittaus ei kuvastaisi rikoksentorjuntaneuvoston linjaa tai käynnissä olevia hankkeita, ulkopuoliselle teoriapohjasta kiinnostuneelle ei käy ilmi, että tilannetorjunnan soveltaminen seksuaalirikoksiin on haitallista.

Kriminologian oppikirjat ja uhrin syyllistäminen

Vajaa kymmenen vuotta sitten julkaistuissa ja yhä luetuissa kriminologian oppikirjoissa on havaittavissa samantyylistä argumentointia.

Matti Laineen *Kriminologia ja rankaisun sosiologia* -teoksen osio tilannetorjunnasta kuvaa, miten huomio käännetään potentiaalisen rikoksenteikijän käyttäytymisestä uhrin käyttäytymiseen. Tämän jälkeen mainitaan: "Kysymys ei ole luonnollisestikaan millään tavalla uhrin syyllistämisestä" (2014, 217). Kommentti on yleinen, eikä Laine suoraan käsittele tilannetorjunnan soveltamista seksuaalirikoksiin.

Janne Kivivuoren *Rikollisuuden syyt* -teoksessa käsitellään kritiikkiä seksuaalirikosten tilannetorjunnasta (2013, 346–349). Osion esimerkit liittyvät mm. poliisin naisille antamiin neuvoihin välttää puistoon sammumista ja tuntemattomien miesporukoiden mukaan lähtemistä. Tekstin mukaan uhrin syyllistämisestä tilannetorjuntaa tai rutiiniaktiiviteettiteoriaa kritisoivat ovat sekoittaneet keskenään rikoksen tapahtumisen syiden selvittämisen ja moraalisen vastuun osoittamisen. Kivivuori toteaa, että seksuaalirikosten kohdalla syväanalyysin teko vaatii uhrin toiminnan huomioon ottamisen. Esimerkkejä tästä ei kuvata. Feministien tilalle tarjoama kulttuurinen muutos arvoihin ja asenteisiin vaikuttamalla kuvataan pääosin tehotomana keinona.

Oppikirjojen tarkastelu suostumusajattelun kautta

Vahvistuneen suostumusajattelun myötä tällaista argumentointia on tärkeää tarkastella uudelleen. Kritisointi uhrin syyllistämisestä ei tarkoita väitettä siitä, että taho pitäisi uhreja rikosoikeudellisesti syyllisinä. Kyse on siitä, että jos rutiiniaktiiviteettiteorian hengessä tutkitaan väitetyn neutraalisti uhrin toimintaa 'riskitekijöinä' esimerkiksi raiskauksiin, käytännössä tuotetaan materiaalia tilannetorjunnan ennakkolisiksi uhria syyllistäviksi neuvoiksi (esim. varo päihtymystä), jotka eivät pureudu ydinasiaan – siihen, että tekijä rikkoo uhrin suostumusta. Näin on siitä huolimatta, että tutkija ajattelisi auttavansa uhreja. Etukäteiset uhreille tarkoitetut käyttäytymisohjeet tihkuvat jälkikäteisiin asenteisiin, jotka vastuuttavat (esim. päihtynyttä) uhria siitä, että tekijä raiskasi hänet.

Väite, että kriminologisessa rikollisuuden syiden tai riskitekijöiden tutkimuksessa olisi välttämätöntä huomioida seksuaalirikosten uhrien toiminta, voidaan tältä pohjalta haastaa. Havainnollistan asiaa esittämällä esimerkin raiskausrikoksista. Näiden rikosten 'riskitekijät' eivät löydy uhrien toiminnasta, vaan toiminnan tasolla ytimeltään siitä, että tekijät ovat valmiita rikkomaan uhrin suostumusta. Esimerkiksi uhrien päihtymyksen tarkastelu raiskausrikosten 'riskitekijänä' sivuuttaa sen, ettei riskiä ole, jos päihtyneen suostumusta ja kehollista itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan. Uhrin toiminnan sijaan, esimerkiksi taustatietojen selvittäminen (esim. tapahtumapaikka, uhrin ja tekijän ihmissuhde, sukupuoli) voidaan nähdä välttämättömänä osana raiskausrikosten syiden tai riskitekijöiden tutkimusta.

Irtiotto uhrien syyllistämisestä

Monet tutkijat ovat purkaneet haitallisia raiskausmyyttejä, edistäneet suostumus- tai vapaaehtoisuusajattelua, tuoneet esiin väkivallan sukupuolistuneisuutta ja rakenteellisuutta, kritisoineet tehotonta ja uhreja traumatisoivaa seksuaalirikosten rikosprosessia ja edistäneet uhrisensitiivisyyttä, esimerkiksi **Päivi Honkatukia**, **Heini Kainulainen**, **Johanna Niemi**, **Terttu Utraiainen**, **Daniela Alaattinoğlu**, **Anu Isotalo**, **Satu Lidman**, **Minni Leskinen** ja monet muut. Tällaisia tutkimusnäkökulmia on tärkeää tuoda kriminologian perusmateriaaleihin, osaltaan tukemaan sitä, että muuttuneet seksuaalirikosten määritelmät rikoslaisissa (voimaan 1.1.2023) johtaisivat aitoon käytäntöjen muutokseen.

Kriminologian teorioilla on konkreettisia vaikutuksia käytäntöön ja asenteisiin. Kriminologiaan uutena tieteenalana perehtyvien tulisi löytää helposti tietoa siitä, miksi tilannetorjunnan logiikan soveltaminen seksuaalirikoksiin on haitallista. Asiasta olisi tärkeää saada kannanotto rikoksentorjuntaneuvoston verkkosivulle tilannetorjunnasta. Poliisin someviestintään kaivataan muutosta. Kriminologian oppikirjoihin tarvitaan kritiikin monipuolisempaa käsittelyä, irtiottoa uhrien

syöllistämistä ja esimerkkejä, jotka eivät ylläpidä raiskausmyyttejä. Tavoitteeni on laajentaa tässä käsittelemiäni oppikirjaesimerkkejä tutkimukseksi akateemisesta tiedontuottamisesta kriminologian opetuksessa.

Emma Holkeri

Kirjoittaja työskentelee yliopisto-opettajana Turun yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa oikeussosiologian ja kriminologian oppiaineessa. Hän kirjoittaa väitöskirjaansa koulu-uhkausten kontrollista ja akateemisesta tiedontuottamisesta.

Lähteet:
Alaattinoğlu, D., Kainulainen, H., & Niemi, J. (2020). Raiskausrikosten eteneminen rikosprosessissa. Oikeustieteellisen tiedekunnan tutkimusraportteja ja katsauksia 1/2020, Turun yliopisto.

Clarke, R. V. (1983) Situational crime prevention: Its theoretical basis and practical scope. *Crime and Justice* 4, 225–256.

Felson, M. (2002) *Crime and everyday life*. 3. painos. Sage.

Honkatukia, P. (2001) "Ilmoitti tulleen raiskatuksi" – Tutkimus poliisiin tietoon vuonna 1998 tulleista raiskausrikoksista. Tilastokeskus, Optula.

Isotalo, A. (2022). Poliisien tulkintoja suostumuksesta ja seksuaaliväkivallasta nuorten seurustelusuhhteissa. *Janus* 30(3), 269–288.

Kainulainen, H. (2017) Raiskaus – myyttejä ja todellisuutta. Teoksessa Niemi, Kainulainen & Honkatukia (toim.), *Sukupuolistunut väkivalta: Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma*. Vastapaino, 214–231.

Kivivuori, J. (2013) *Rikollisuuden syyt. 2., uudistettu laitos*. Nemo.

Laine, M. (2014) *Kriminologia ja rankaisun sosiologia. 2., uudistettu laitos*. Tietosanoma.

Leskinen, M. (2020) Uusi pohjoismainen seksuaalirikosoikeus? Ruotsin lainsäädännöllisten valintojen hyödynnettävyydestä Suomessa. *Lakimies* 3–4, 373–399.

Lidman, S. (2015) *Väkivaltakulttuurin perintö*. Gaudeamus.

Niemi, J. (2021) Frivillighet och sexualbrott: En systematisk analys. *JFT* 4–5, 333–352.

OM (2005) Kansallinen ohjelma väkivallan vähentämiseksi: Lausuntotivistelmä. Oikeusministeriö 25/2005.

Takala, J-P. (2010) Tilaisuus tekee varkaan mutta myös pahoinpitelijän ja raiskaajan. *Haaste* 4/2010, 36–37. (ks. [Haasteen lehtiarkisto 2001–2020](#))

Utriainen, T. (2019) Haureuden harjoittamisesta suostumuksen puuttumiseen. Teoksessa *Frände ym. (toim.), Juhlajulkaisu Kimmo Nuotio 1959 – 18/4 – 2019*. Unigrafia, 495–501.

Internet-lähteet:

KRP Tiktok (12.11.2020) [Takaisinkelaus ei toimi oikeassa elämässä](#).

KRP TikTok 2 (16.11.2020) [Viime viikolla julkaistu TikTok-video on herättänyt keskustelua](#).

Nikulainen, Elina (25.11.2020) [Raiskauskulttuurista suostumuskulttuuriin](#). Naisasialiitto Unionin blogi.

Rikosentorjuntaneuvosto (ei päivätty) [Tilannetorjunta](#).

Suomen poliisin Instagram (25.5.22) [Et voi luottaa kehenkään alastonkuviesi kanssa](#).

Kuva: Riikka Kostainen

[Haaste 4/2022](#)

4-2022 KAMPANJAT POLIISI RIKOKSEN UHRIT RIKOKSENTORJUNTA RISKIKÄYTTÄYTYMINEN SEKSUAALIRIKOKSET SOSIAALINEN MEDIA TEORIAT

